Єлісєєва С. В.,

*старший викладач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Чорноморського національного університету імені Петра Могили*

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПЕРЕКЛАДУ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО КОНТЕНТУ

Анотація. Статтю присвячено висвітленню проблеми культурологічного аспекту у сфері аудіовізуального перекладу. Надається поняття культури й висвітлюються особливості її відтворення в аудіовізуальному перекладі. Крім того надається поняття конотації та описується її роль в аудіовізуальному перекладі. Приділяється увага образності, яка є викликом для перекладача. Розглядаються такі невіддільні частини перекладацького процесу, як прагматична адаптація й локалізація аудіовізуального матеріалу, які застосовуються з метою поліпшення розуміння носіїв різних культур у міжкультурній комунікації.

У зв'язку з процесом глобалізації й інтеграції проблема реалізації культурологічного аспекту в перекладі аудіовізуального контенту є актуальною для взаєморозуміння й пізнання представників різних країн і культур. Проблеми, що виникають у процесі міжкультурного спілкування, пов'язані з відмінністю мовної картини світу в жителів різних країн. Основна проблема в процесі міжкультурного спілкування – це проблема прямого перекладу лексичних одиниць, з якою стикається перекладач. Когнітивний аспект, який вводиться в галузі теорії й практики перекладу, розширює його межі й розглядається в цій статті.

Проблему можливості або неможливості перекладу аудіовізуального тексту можна інтерпретувати по-різному залежно від критеріїв оцінки. Будь-який переклад додає нові лінгвістичні проблеми. Перекладач також повинен використати такі стратегії перекладу, як адаптація й локалізація. Під час виконання перекладу цього типу початковий текст замінюється його локалізованим аналогом. Невіддільною частиною процесу перекладу є прагматична адаптація аудіовізуального матеріалу з урахуванням базових знань цільової аудиторії й прагматична адаптація для збереження емоційного відгуку, оскільки це допомагає зберегти комунікативну мету матеріалу під час перекладу.

Ключові слова: культурологічний аспект, культура, переклад, аудіовізуальний контент, конотація, суспільство, народ, країна, адаптація, цільова аудиторія, міжкультурна комунікація.

Постановка проблеми. У сучасному світі зростає важливість поняття культури, значна увага приділяється опису й інтерпретації національних традицій, способу життя людей, специфіки поведінки, мислення й сприйняття навколишнього світу. Проблема перекладу є найважливішим засобом міжкультурної комунікації, оскільки культура має особливе значення для перекладацької діяльності. Попри те що культурологічний аспект перекладу визнаний важливим, цей феномен ще недостатньо деталізований і описаний [1].

Проблеми, що виникають у процесі міжкультурної комунікації, пов'язані з відмінністю мовної картини світу в жителів різних країн. Основними проблемами в процесі міжкультурної комунікації є проблема перекладу безпосередньо лексичних

одиниць й аспектуальна проблема, з якими стикається перекладач. Когнітивний аспект, який вводиться в теорію й практику перекладу, розширює його межі [2].

Аналізуючи це питання і відзначаючи ефективність перекладу в аспекті теорії комунікації, нема потреби проводити розмежування між усним і письмовим, прагматичним і літературним перекладом. Теорію перекладу можна поєднати з проблемою розуміння (кодування і декодування).

Стосовно наявних досліджень цього питання доцільно згадати німецького лінгвіста О. Каде, який зробив великий внесок у розвиток лінгвістичної теорії перекладу. Згідно з його думкою основна проблема перекладу, що виникає на рівні комунікації, – це відповідність між ефектом і наміром, що забезпечується перекладачем, який перебуває між відправником й одержувачем коду.

Проблемою перекладу аудіовізуального контенту в аспекті міжкультурної комунікації займалися такі лінгвісти, як Н. Афанаскіна, Н. Тимко, І. Аликберова, Р. Фахрутдинов, А. Мірошник, Т. Лук'янова, а також Ю. Найда, К. Райс і Г. Вермеєр, А. Козуляев, В. Борщевський і багато інших. Що стосується вивчення культурологічного аспекту в цілому, як приклад одного з останніх досліджень можна згадати книгу Л. Гришаєвої й Л. Цурикової «Введення в теорію міжкультурної комунікації» (2004 р.).

Актуальність цього дослідження полягає в тому, що взаємодія мови й культури все ще недостатньо вивчена. Існує два аспекти, в яких вона проявляється: 1) культура, відтворена в мові (національна мовна картина світу); 2) культура, що описана мовою (представлення фактів культури в змісті тексту). Кожен з аспектів має свою специфіку.

З погляду лінгвістики вивчення культурологічного аспекту аудіовізуального контенту також є актуальним, оскільки передавання відтвореної в початковому тексті культури є досить складним і недостатньо вивченим процесом [1].

Метою статті є поповнення й узагальнення знань і досліджень у сфері перекладу з погляду міжкультурної комунікації, висвітлення способів відтворення культурологічного аспекту в перекладах аудіовізуального контенту.

Мова взаємодіє з культурою не лише в процесі її виникнення й розвитку, але й у процесі пристосування її до потреб людського суспільства. Культурний компонент у будь-якому тексті представлений денотативним значенням або конотаціями, що його супроводжують. Тут можна помітити виразну відмінність у культурах різних народів. Наприклад, в українців свиняче сало є стравою національної кухні, а в мусульман його вживати не заведено. Репрезентація культури початкового тексту безпосередньо пов'язана з певними перекладацькими труднощами, що мають дві головні причини: 1) явище іноземної

культури не знайоме носіям мови, на яку виконується переклад; 2) аналогічне явище культури по-різному оцінюється різними народами (наприклад, носіями початкової мови – позитивно, а носіями мови, на яку виконується переклад, – негативно). Розбіжність культур є серйознішою перешкодою на шляху досягнення еквівалентності перекладу, ніж розбіжність мов [1].

Що ж ми розуміємо під терміном «культура» в аспекті перекладу аудіовідеоконтенту? Культура – це характеристика специфічних сфер життя людей, наприклад культура побуту, праці. Окрім цих сфер існує й духовна культура, до якої належать духовні й культурні цінності, література, музика, мистецтво, фольклор, релігія. Усі ці сфери значною мірою визначають менталітет суспільства та його побутові традиції, які мають бути тим або іншим способом відтворені в перекладі.

Культури за своєю специфікою можуть різко або частково відрізнятися одна від одної або мати певну схожість, що регулюється системою цінностей, мораллю, уявленнями й віруваннями. Культура не піддається системі оцінок, оскільки є невіддільною об'єктивною реальністю життя певного суспільства. Наприклад, дискримінація жінок у мусульманських країнах може бути незрозумілою й не прийнятою європейським суспільством, тоді як у тих країнах це є складовою частиною мусульманської культури. Взаємодія культур через аудіовізуальний переклад припускає надання можливості цільовій аудиторії більше дізнатися й зрозуміти факти та ідеї, звичай й традиції, властиві іншим культурам.

Що ж до самого аудіовізуального перекладу, його розуміють як «створення нової полісемантичної єдності на мові-реципієнті на основі єдності, що існувала на початковій мові, причому так, щоб воно чинило на носителя мови-реципієнта таку ж емоційну й поведінкову дію, як і на носителя початкової мови; щоб полісемантична єдність стала елементом культури мови-реципієнта, не була йому чужою» [3].

Перекладачеві аудіовізуального контенту необхідно вирішувати, яке значення надається певним культурним аспектам і в якому обсязі необхідно або бажано перекласти їх мовою цільової аудиторії. Наприклад, люди різних культур по-різному виражають емоції, в одних є предмети, які відсутні в інших, і навпаки, в одних країнах активно використовується те, що вже давно вийшло з ужитку в інших. Аудіовізуальний переклад є адаптацією оригінального матеріалу відповідно до потреб іншомовної цільової аудиторії, оскільки виникає необхідність забезпечення семантичної й формальної еквівалентності між початковим і перекладеним текстами, особливо коли йдеться про передавання культурологічних особливостей. Завдання перекладача зробити так, щоб у певний момент глядач відчув, наприклад, очікувані емоції, засміявся, заплакав тощо. У такому разі мета перекладача буде досягнута.

Культурологічні конотації, або «національні посилання», – один з найважливіших моментів, з якими стикається перекладач аудіовізуального контенту. Конотація має додаткові семантичні або стилістичні функції, стійко поєднані з основним значенням у свідомості носіїв мови. Конотація призначена для вираження емоційних або оцінних відтінків висловлювання й відтворює культурні традиції суспільства [4]. Наприклад, фраза Рета Батлера з фільму «Понесені вітром» *“Frankly, my dear, I don't give a damn”* перекладається як *«Чесно кажучи, моя дороженька, мені байдуже»*. Інший приклад: коли йдеться про висококласні престижні машини в певному початковому

контексті, то в США найкрасивішою машиною всіх часів вважається Chrysler De Soto 1957 р., а у фільмах виробництва СРСР такою машиною завжди вважалася «Волга». Перекладачеві аудіовізуального контенту необхідно мати загальні знання про певну культуру, враховуючи під час перекладу всі необхідні конотації.

Ще одним важливим чинником для перекладу аудіовізуального контенту є час. З часом культура нації оновлюється, міняються погляди, ставлення до того чи іншого соціального явища, з'являється багато запозичень з інших культур, особливо з дуже поширених європейських. Те, що якийсь час назад було незрозумілим для певної цільової аудиторії й вимагало культурної адаптації, з часом стає ясным і прийнятним усередині цього суспільства й не вимагає додаткових пояснень, уточнень або заміन з боку перекладача. І навпаки, культура суспільства початкового контенту може мінятися в протилежний від процесу глобалізації бік, набувати нових локальних форм і колориту, являючи тим самим труднощі для перекладача, метою якого є ясне й чітке подання початкового матеріалу цільовій аудиторії.

Проблему можливості або неможливості перекладу аудіовізуального тексту можна інтерпретувати по-різному, залежно від критеріїв оцінки. Будь-який переклад додає нових лінгвістичних проблем. Для практичного розв'язання цього питання необхідні певні кількісні перетворення [2]. На думку І. С. Алексєєвої, «для досягнення адекватного перекладу доводиться вирішувати не лише задачу, що і як «перепозначити», але й завдання, що додати або, навпаки, опустити під час перекладу» [5].

Як відомо, переклад фразеологізмів, прихованого підтексту, ідіоматичних виразів, прислів'їв, емоційно забарвленої лексики, безеквівалентної лексики також представляє труднощі для перекладача аудіовізуального контенту. Перекладачеві необхідно застосовувати способи перекладу безеквівалентної лексики, враховувати культурологічні конотації, використовувати загальні знання про народ, країну, культуру з метою адекватного передавання вищезгаданої лексики.

Передавання в перекладі емотивних, стилістичних, образних аспектів значення може відігравати таку ж важливу роль, як і передавання предметно-логічного змісту. Слова «сонце», «місяць» в конотативному значенні є позитивними характеристиками, якими в різних народів. У північних народів сонце сприймається як джерело життя, відродження, радості, що й відтворюється, наприклад, у зверненні до людини «сонце моє». У народів жарких країн аналогічна конотація видима швидше не в слові «сонце», а в слові «місяць» [6].

Відтворення в аудіовізуальному перекладі різних культур об'єднує народи, групи, навіть держави; культурної спадщини, історичної пам'яті – створює зв'язок між поколіннями. З погляду світової глобалізації можна сказати, що відтворення культурологічного аспекту в аудіовізуальному контенті має інтеграційну функцію й спрямоване на об'єднання культур з метою взаєморозуміння різних народів [7].

Проблема можливості перекладу пов'язана з фоновими знаннями. У словнику «Академік» ми знаходимо, що фонові знання забезпечують мовне спілкування й проявляються у вигляді смислових асоціацій і конотацій, дотримання норм мовної поведінки носіїв мови. Фонові знання можна розділити на знання про предмети та явища національної культури,

тобто реалії, і знання про загальноприйняті в країні мови, що вивчається, норми поведінки, тобто етикет. У аудіовізуальному перекладі в процесі адаптації часто трапляється генералізація понять або заміщення фонового знання оригіналу. Відбувається злиття фонових знань (часткове, з певними concessiями й допущеннями, або повне) або їх зіткнення [8].

Питання про те, наскільки потрібне перенесення фонових знань початкової культури, є актуальним і не перестає хвилювати перекладачів. Значущість елементів культурного досвіду для цільової аудиторії, яка належить до іншого культурного середовища, може здатися спірною. Імпліцитна інформація, тобто те, що мається на увазі в тексті або зображенні, може бути не виявлено як аудиторією переведеного аудіовізуального контенту (а також і перекладачем, оскільки в різних перекладачів може бути різний рівень міжкультурної компетенції), так і початковою аудиторією оригінальної версії.

Розглядаючи специфіку перекладу аудіовізуального контенту, можна помітити, що досить часто культурно значуща інформація становить окремі моменти фільму, що побічно стосуються сюжету. В аудіовізуальному перекладі важливо передати не так окремі моменти, як єдине ціле. Застосування прийомів, спрямованих на передавання прагматичних аспектів тексту, виявляється важким, а іноді й неможливим. В умовах аудіовізуального перекладу діапазон стратегій перекладача значно звужується, оскільки цей вид контенту призначений для миттєвого сприйняття й уведення коментаря перекладача неможливе [9]. Це визначає адаптація – спосіб передавання початкового контенту, спрямований на заміщення елементу початкової культури відповідним або таким, що відповідає елементу культури цільової аудиторії [10].

Що стосується мовної складової аудіовізуального контенту, насиченість тією чи іншою лексикою фільмів, комп'ютерних ігор, шоу тощо, вона демонструє культурний рівень, соціальну специфіку середовища. Як приклад можна привести перекладацьку адаптацію фільму Гая Річі "Lock, Stock and Two Smoking Barrels". Існує кілька перекладів, які різною мірою близькі до оригіналу й передають лексичну насиченість. Переклад близький до оригіналу, регістр і сфера спілкування якого не порушують заданого тону оповідання, водночас частенько він воістину неабияк адаптований для цільової аудиторії. Перекладач трансформує висловлювання, не відхиляючись від заданого оригіналом номінативного змісту, і це не порушує сюжетну й подієву тканину фільму, мова персонажів, як і раніше, експресивна й виразна: *He's got a couple of dirty little fingers in a couple of dirty little pies. – Він поспішно в курці пари-тріпки брудних справ.*

They ponce around in funny hippy cloths all day, talking bollocks. – Бродять в ідіотських шмотках, як хіппі, цілими днями несуть усяку херню[11].

Розуміння аудіовізуального контенту безпосередньо залежить від наявності культурного багажу. Сприйняття аудіовізуального тексту в середовищі іншої культури можливе тільки через призму фонових знань представника приймальної культури. Цю особливість слід враховувати, перекладаючи такі тексти. Тому перекладачеві й доводиться вдаватися до таких стратегій перекладу, як адаптація й локалізація. Під час виконання перекладу цього виду, початковий текст замінюється його локалізованим аналогом. Невіддільною частиною перекладацького процесу є прагматична адаптація аудіовізуаль-

ного матеріалу з урахуванням фонових знань цільової аудиторії й прагматична адаптація для збереження в перекладі емоційного відгуку, оскільки це дає можливість зберегти комунікативну мету під час перекладу матеріалу [12].

Таким чином, можна зробити висновок, що комунікація здійснюється за допомогою різних засобів, які не є тотожними в різних лінгвокультурах. Значна кількість інформації передається невербальними засобами кодування. Міжкультурна комунікація має закономірності психологічного, соціологічного, фізіологічного й антропологічного порядку. Тому доцільно інтерпретувати міжкультурну комунікацію, ґрунтуючись на вищезгаданих чинниках. Освоєння проблематики міжкультурного спілкування й відтворення культурологічного аспекту в перекладі аудіовізуального контенту має важливе значення не лише для формування й вдосконалення розуміння представників різних культур, але й для формування толерантної, когнітивної й комунікативно гнучкої особи [13].

Література:

1. Тимко, Н. Фактор «культура» в переводе / Н. Тимко. 2-е изд., дополн. Курск : Курск. гос. ун-т, 2007. 154 с. ISBN 978-5-88313-562-9.
2. И. Алекберова. Культурологические аспекты теории перевода. *Лингвистика и перевод* : научный сборник [Электронный ресурс]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kulturologicheskie-aspekty-teorii-perevoda/viewer>.
3. Козуляев А. Базовый курс аудиовизуального перевода (закадр, дубляж, субтитры) : мастер-класс [Электронный ресурс]. URL: <https://www.avt-school.com/>.
4. Коннотация. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>.
5. И. Алексеева. Профессиональное обучение переводчика. Санкт-Петербург, 2000. 205 с.
6. Валеева Н. Перевод – языковое посредничество, способ межкультурной и меязыковой коммуникации [Электронный ресурс]. URL: <https://www.trpub.ru/articles/posrednichestvo/>.
7. Кириллова Н. Аудиовизуальные искусства и экранные формы творчества : учеб. пособ. Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2013. 154 с.
8. Тхорик В., Фанян Н. Лингвокультурология и межкультурная коммуникация : учеб. пособ. Москва : ГИС, 2006.
9. Снеткова М. Лингвостилистические аспекты перевода испанских кинотекстов (на материале русских переводов художественных фильмов Л. Бунюэля «Виридиана» и П. Альмодовара «Женщины на грани нервного срыва») : автореф. дис. ... канд. филол. наук [Электронный ресурс]. Москва, 2009. URL: <http://www.philol.msu.ru/~ref/snetkova>.
10. Schreiber M. Transfert culturel et procédés de traduction: l'exemple des réalités. *De la traduction et des transferts culturels*. Paris, 2007. P. 185–194.
11. Маликина М. Проблемы адаптации кинотекста при переводе нестандартной лексики (на материале фильмов Гая Ричи) [Электронный ресурс]. URL: <http://elibr.bsu.by/bitstream/123456789/193833/1/117-120.pdf>.
12. Банникова А. Особенности перевода аудиовизуальных текстов (на материале перевода с английского на русский сериала «Шерлок») [Электронный ресурс]. URL: <http://elibr.cspu.ru/xmlui/bitstream/handle/123456789/13871/%20.pdf?sequence=1>.
13. Гришаева Л. Введение в теорию межкультурной коммуникации : учеб. пособ. для студ. лингв. фак. / Л. Гришаева, Л. Пурикова. 5-е изд., испр. и доп. Москва : Академия, 2008. 352 с.

Yelisieieva S. Culturological aspect realisation in the translation of audio-visual content

Summary. The article has been devoted to the description of the culturological aspect realisation in the process of audio-visual translation. Due to the process of globalisation and integration this problem is actual for the mutual understanding and knowledge by the representatives of different countries and cultures. Problems arising in the process of intercultural communication are associated with the difference in the linguistic picture of the world among residents of different countries. The main problem in the process of intercultural communication is the problem of translating lexical units directly and the aspectual problem that the translator faces. The cognitive aspect, which is introduced into the field of theory and practice of translation, expands its boundaries. The purpose of this article is to replenish and summarize knowledge and research in the field of translation from the point of view of intercultural communication, to highlight ways

of the cultural aspect realization in translation of audiovisual content. The translator also has to use such translation strategies as adaptation and localization. When performing this type of translation, the source text is replaced by its localized counterpart. An integral part of the translation process is the pragmatic adaptation of the audiovisual material, taking into account the background knowledge of the target audience, and the pragmatic adaptation to preserve the emotional response, as it makes possible to preserve the communicative goal when translating the material. Audiovisual translation is an adaptation of the original material according to the requirements of a foreign target audience, since there is a need to ensure semantic and formal equivalence between the initial and translated texts, especially when it comes to the transfer of cultural characteristics.

Key words: cultural aspect, culture, translation, audiovisual content, connotation, society, people, country, adaptation, target audience, intercultural communication.